північноамериканського світу, що на практиці відобразилось у діяльності незалежних коледжів ліберальної освіти (liberal art colleges). Змістом сучасної гуманістичної освіти є процес пізнання трьох основних галузей людських знань - гуманітарних, суспільних, природничих наук; поєднання навчального процесу із суспільними функціями освіти, де поряд із здобуттям професійних знань, умінь та навиків, велика увага концентрується на формуванні лідерських якостей свідомого і відповідального громадянина. Принципи О.Г. реалізуються за рахунок відповідних методів, які включають форму організації навчального процесу, програми та плани, дидактично-педагогічні технології, що характеризуються інноваційністю та гнучкістю. Характерною ознакою сучасної О.Г. є концентрація уваги на потребах та проблемах студентства: розвитку самоврядування, організації самоосвіти та самостійної роботи, позанавчальної діяльності. Характерним для навчальних закладів О.Г. є демократизм керівництва їх роботою, що здійснюється за рахунок багатофункціональних органів, які забезпечують життєдіяльність таких закладів. Широке використання сучасних електронних технологій, засобів навчання та зв'язку сприяють успішній реалізації завдань О.Г. Сучасна О.Г. ще не набула широкого розвитку в Україні, хоча її елементи присутні на всіх рівнях вітчизняної системи освіти: у загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, коледжах, вищих навчальних закладах. Найбільш наближеними до типових закладів О.Г. в Україні є Національний Університет "Києво-Могилянська академія" (НаУКМА) та відроджена Острозька Академія як навчальні заклади нового типу, що поєднали у собі світовий досвід освітніх установ гуманістичного напрямку, зокрема liberal art colleges США, та кращі традиції вітчизняної освіти. Поєднання О.Г. з українською національною ідеєю сприяє формуванню національної еліти, спроможної зайняти лідерські позиції в суспільстві завдяки високій професійності, рівню культури, інноваційності та гнучкості, здатності активно вирішувати соціально-економічні проблеми суспільства. ОА та НаУКМА є членами асоціації Artes Liberales, що об'єднує освітні установи гуманістичного напрямку країн Центральної та Східної Європи. Метою асоціації є обмін досвідом, координація роботи та тісна співпраця в напрямку поширення та впровадження ідеалів, принципів, методів О.Г. та демократичних цінностей у країнах даного регіону.

Літ.: Ісаєвич Я. "Lycaeum trilingue": концепція тримовної школи у Європі в XVI ст. // Ісаєвич Я. Україна давня і нова.- Львів, 1996.- С. 308-318; Мицько... Острозька... академія...- С. 6-18, 31-46; Heinz H. Humanistische Bibelphilologie als Reformproblem bei Erasmus von Rotterdam, Thomas More und William Tyndale.- Lieden 1975; History of Education // The New Encyclopaedia Britannica.- 15-th ed.- 1994.- Vol. 18.- P. 6-13, 15, 19-23, 26-35, 42-51, 62-64; Suchodolski B. Humanizm i edukacja humanistyczna.- Warszawa, 1988.- S. 69-73, 107-116, 155-163, 484-503.

Ординація Острозька (див. - Острозька ординація)

Острог (архітектурно-планувальний розвій міста)

сучасне місто розташоване на р. Вілія неподалік її злиття з Горинню. Ландшафтно-топографічна ситуація характеризується підвищеними лівобережними пагорбами домінуючого територіального ареалу та правобережного пониззя, переважно рівнинного (Нове місто). На обширі міста археологічними розкопками виявлено сліди давніх стоянок комарівської культури. Важливими письмовими джерелами для вивчення топографії, демографії та архітектури міста є *описи (інвентарі) міста* XVI-XVIII ст. Населення на 1.01.1997 складало 13,7 тис. чоловік. Загальна територія міста в межах сучасного адміністративного кордону сягає 1089 га. Перша літописна згадка міститься в Іпатському списку під 1100, у зв'язку з передачею його згідно з рішенням князівського з'їзду у Вітичах Давиду Ігоревичу, позбавленому володимирського престолу за осліплення теребовлянського князя Василька. Назва міста походить від розповсюдженого на Русі конструктивного прийому оборонного будівництва: "острог" - захисна огорожа навколо поселення у вигляді суцільної стіни з вертикально вко-

паних, загострених догори дерев'яних колод. Протягом XII-XIII ст. О., очевидно, відігравав роль одного з невеликих опорних пунктів в оборонній системі князівських володінь. Первісним планувальним ядром поселення слугував дитинець (нині територія замку) з невеликим *Пригородком* з західної, напольної сторони. Дитинець площею близько 0,7 га відділявся від материкової частини штучним ровом у вигляді півкільця, утвореного поєднанням двох приярків. Перепад висотних позначок горішнього плато дитинця та водного дзеркала Вілії близько 21 м. В'їзд на територію дитинця від *Пригородка* здійснювався через дерев'яний міст, який мав, ймовірно, підйомну частину (в XIX ст. замінено земляним насипом). З часом *Пригородок* отримав власну лінію зовнішніх дерево-земляних укріплень спрощеного типу, що проходила приблизно по напрямку сучасних вулиць кн. Острозьких і проспекту Незалежності. Загальна площа *Пригородка* не перевищувала 4 га. Схоже на те, що після монгольської навали поселення довгий час стояло пусткою. У 1325 литовський князь Ґедимін, оволодівши волинськими землями, віддав О. власному сину Любарту. На 1341 припадає перша згадка про кн. Острозьких. Перший відомий нам кн. Данило сприяв розбудові О. Зокрема, відомою є його пожертва земельних маєтностей "Святому Николе Острозскому, в паркане ж". Тобто вже у XIV ст. існувала, мабуть, найдавніша Микільська (*Миколаївська*) церква та фортифікаційна лінія нових (або поновлених давньоруських) дерев'яних укріплень ("паркан") навколо *Пригородка*, що відповідала тій території, яка сформувалася ще у XII ст. Однак практично всі споруди, як самого дитинця, так і *Пригородка,* залишалися дерев'яними. Лише на Замковій горі починається спорудження мурованого князівського житла типу донжону, котре пізніше увійшло до потужного замкового оборонного комплексу під назвою "Всжі мурованої". Початок її будівництва, звичайно, приписується саме Данилу Острозькому. 1386 Владислав II підтвердив права Федора Острозького (сина Данила) на місто О., окрім того дав йому ще й Корець, Заслав та багато сіл. З діяльністю саме цього князя пов'язується спорудження на *Пригородку* першої мурованої Пречистенської церкви, а згодом - заснування тут у 1425 костелу та монастиря домініканів. Пожвавлення в місті торгівлі та ремісничого виробництва в XV ст., постійне зростання майнових статків кн. Острозьких зумовили помітний підйом у заселенні та розбудові міста. Нове будівництво виходить за межі давнього *Пригородка* і поширюється на нові ділянки прилеглої території в північному та північно-східному напрямках. Через ландшафтні особливості та як протиставлення давнім міським фортифікаціям нові території отримали назву "окольного", нижнього замку (термін "замок" використовувався тоді ще й в адміністративно-територіальному значенні). На перехресті чотирьох головних під'їзних доріг (з Луцька, Рівного, Звягеля та Заславля) починає формуватися новий планувальний центр міста з домінуючими торгово-ремісничими функціями. Згодом він набуває рис ринкової площі, наближеної в плані до форми квадрата з обширом близько 0,9 га. Після отримання О. магдебурзького права на ринковій площі була побудована ратуша, згодом цей планувальний вузол стає ще й центром самоврядного управління. Нова забудова Нижнього замку гостро потребувала власних зовнішніх фортифікацій. Для цього князь Василь Федорович з прізвиськом "Красний" (пом. в 1453) розпочав створення нової лінії міських укріплень у вигляді мурованої стіни. На ті часи це був розповсюджений тип оборонної споруди, хоча здебільшого вони зводилися з дерев'яних конструкцій. В О. стіна мала декілька башт, бойові хідники з бійницями для стрільби. Висота її становила в середньому 5 метрів, а товщина сягала двох і більше метрів. Башти були виставлені на найвідповідальніших напрямках, виконуючи водночас функції міських брам. До наших часів дійшли мурованні башти - Луцька (тепер Музей книги) та Татарська. Решта башт, точна кількість яких лишається нез'ясованою, були дерев'яними. Відомо, що одна з них слугувала в'їзною брамою з боку Заславля. Ще одна розташовувалася на дорозі зі Звягеля. У XVI ст. вже практично завершилося формування відцентрової планувальної структури міста з чотирма головними променями доріг, що виходили з

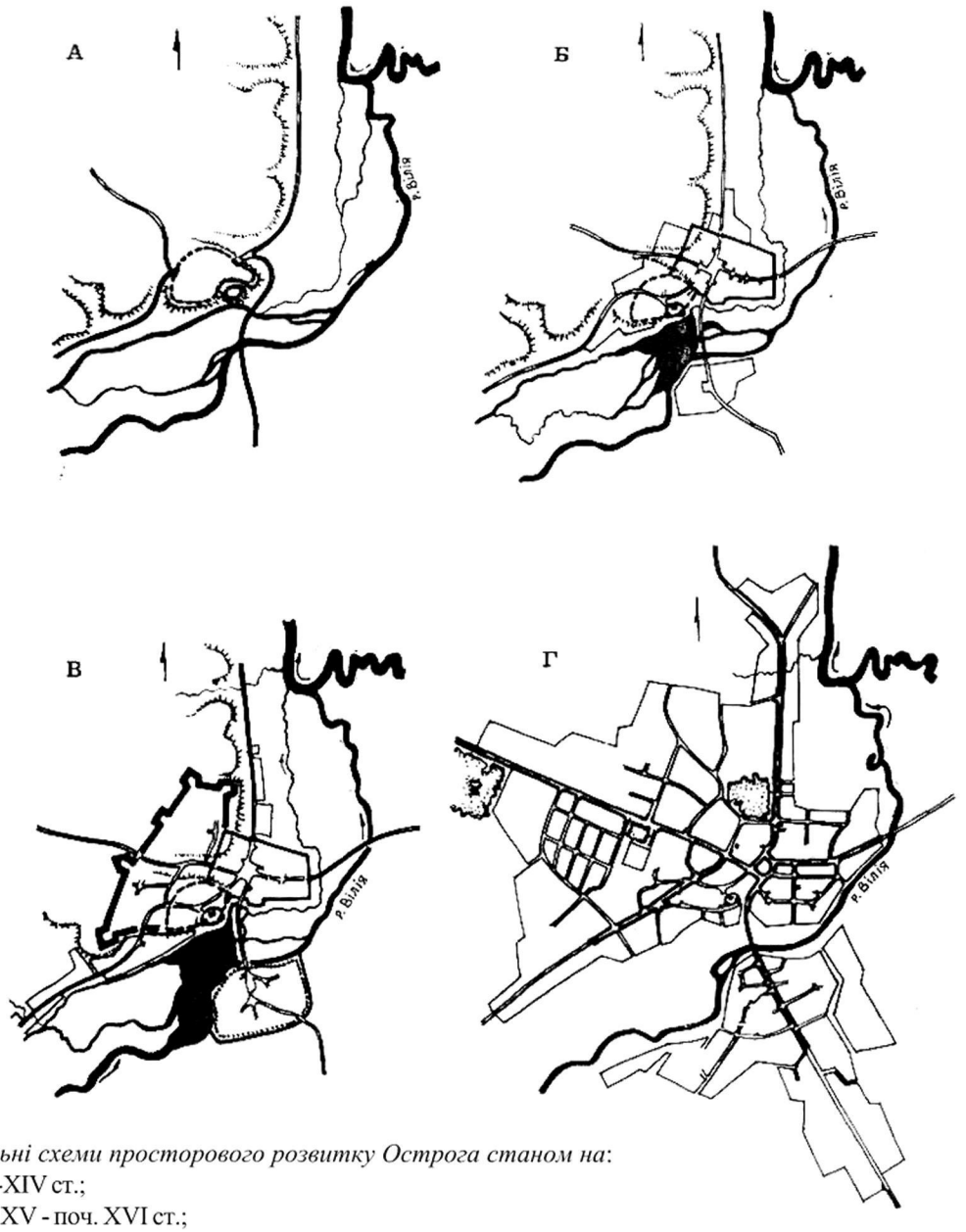

Планувальні схеми просторового розвитку Острога станом на:
А - XII-XIV ст.;
Б - кін. XV - поч. XVI ст.;
В - XVII ст.;
Г - сер. XX ст.

кутів ринкової площі і зорієнтовані були на головні міські брами. Ці вулиці мали такі назви: Татарська, Заславська, Дубенська, Старожидівська (ще раніше йменувалася Грецькою,). Окрім того, можна згадати вулиці Зарванську, Передзамкову, Луцьку (нині не існує, йшла від Луцької брами до ринкової площі). Князю Василю Красному приписується також спорудження найважливішої архітектурної домінанти в архітектурному силуеті міста - замкової Богоявленської церкви (див. - *Собор Богоявленський*). З його ім'ям пов'язується також будівництво типологічно подібного храму Трійці в Межирічі (див. - *Межиріцький архітектурний комплекс)* Наступний етап у планувальному розвої міста пов'язаний із діяльністю кн. Костянтина Івановича Острозького (1460-1530). У першій пол. XVI ст. вже починається заселення тих територій, які знаходилися за межами міських оборонних стін, перш за все поблизу головних в'їздів до міста. На північній околиці формується Зарванське (Татарське) передмістя. Тут з'явилися оселі 50 сімей т. зв. "хизників" - бійців татарської кінноти, взятих у полон в 1512 і розселених кн. в О. з умовою захищати землі, ліси та кордони князівських володінь під час козацьких наїздів та бути завжди напоготові, на випадок появи неприя-

теля. З дозволу кн. тут навіть була споруджена невелика мечеть (не збереглася). Поблизу Зарванського передмістя знаходилася т. зв. Губина Воля. На схід від міста біля брами Жидівської або Зарецької за старим, нині зовсім зниклим руслом Вілії, знаходилося передмістя Заріччя. В західному напрямку поблизу Луцької брами сформувалося передмістя під назвою Загроддя, яке "починает от долини што єст з брамы Луцкой вышодши по лєвой сторонє". Вздовж дороги на Межиріч утворилося передмістя Більмаж (Бельмаж). У 2-й пол. XIV ст. починає освоюватися територія, що знаходилася на правому березі Вілії навпроти Замкової гори. Тут засновується Нове місто, зв'язок із яким здійснювався через штучну греблю, завдяки якій виник досить значний став. Водойма ця мала помітне господарське (млини, папірня (див. - *Острозька папірня*), риборозведення) та оборонне значення для міста. Мешканці Нового міста отримали право власного самоврядування, податкові пільги, натомість - повинні були брати участь у захисті О. на випадок нападу ворога. Із півдня та сходу Нове місто оточувалося земляними укріпленнями, рештки яких ще можна прослідкувати на фіксаційних планах О. кінця XVIII - початку XIX-го століття. Тут налічувалось вісім вулиць, що радіально розходилися від правобережного в'їзду на греблю, серед них дві головні - Турецька та Кам'янецька. На Новому місті, яке іноді також називалося Застав'ям, існувало колись дві дерев'яні церкви - Воскресіння Христового та Онуфріївська. В 1910 на місці старої дерев'яної церкви Воскресіння збудовано новий мурований храм у псевдовізантійському стилі. Ще у XVI ст. О. стає в один ряд із найбільшими містами України, поступаючись лише Києву, Львову, Луцьку та Кам'янцю. За актами 1577 тут нараховувалося 269 "димів", а населення складало 3 тис. чоловік. І все ж відносно пізно, лише в 1585, місто отримує маґдебурзьке право (див. - *Маґдебурзька грамота (привілей) на самоуправління місту Острогу*), згідно з яким спеціальним королівським привілеєм дозволялося "в мєстє Острозском ратуш будовати, крамы, вагу, постригальню, ятки всякие, лазню посполитую мєть, гандли вєсти и корчмы волныє дєржати питєм вшєляким и рєчами из живности в домах гостиных потрєбными шинковат". Отримання маґдебургії справило суттєвий вплив на упорядкування міської забудови, перш за все через уніфікацію розмірів та просторової локації земельних ділянок під забудову ("пляців"). У місті з'явилися нові типи громадських споруд. У XVI ст. помітної розбудови зазнав сам князівський замок (колишній "дитинець"). Згідно з актом 1603 (див. - *акт поділу володінь кн. В.-К.К.Острозького між його синами Янушем і Олександром 1603*) до його складу входили три головні споруди, поєднані в довершений архітектурний ансамбль. Це - т.зв. "Вежа мурована", що є найдавнішою спорудою замкового комплексу, Нова башта - одна з найбільш самобутніх та виразних споруд українського оборонного зодчества, храм Богоявлення (див. - *Собор Богоявленський*). З усіх боків замкова територія була оточена кам'яною стіною ("муром"), що не збереглася до наших днів. Вона поєднувала поміж собою всі вище згадані будівлі, а також дерев'яну башту поблизу вівтарної частини храму, який теж був пристосований до оборони. В'їзд на територію замку здійснювався через невелику мурована браму. Поблизу "Вежі мурованої" знаходився також "дом увес деревянный", а неподалік - городні та колодязь ("студня мурованная"). Як і раніше, в описах фіксуються укріплення *Пригородка* у вигляді паркану з трьома дерев'яними баштами. Однією з найбільших споруд XVI ст. в О. стала чудова мурована синагога (див. - *Острозька синагога*) з високим виразним аттиком, побудована в південно-східних кварталах міста, де переважало єврейське населення. Вже на поч. XVII ст. до основного об'єму синагоги з північного боку було прибудовано жіноче відділення. Під 1604 літописець зафіксував пожежу, що принесла велику розруху: "Того жє року в Острозі пожога вєликая була, всі міста (тобто *Пригородок*, "нижній замок", Нове місто - *ред.*) разом горіли, неможная речей рятовати, аж сами мусили з міста або утікати, а скрині і іное металі у воду, бо по землі горіли тріски, мости аж до самої води, і млини" (див. - *Літописець Острозький*). Ця та інші пожежі, які періодично завдавали великої шкоди досить щільній,

переважно дерев'яній забудові міста, були одним із головних чинників еволюційної трансформації вуличної сітки старого міста з поступовою втратою первісних засад регулярного розпланування земельних пляців. Ще в 1612 в О. вперше з'явилися місіонери єзуїтського ордену. У процесі розбудови костелу та *колегіуму єзуїтів*, що тривала аж до ліквідації ордену в 1773, брали участь архітектори Себастіан Браун, Джакомо Бріано, Мацей Маїк, Бенедикт Моллі та ін. Останньому належить вирішальна роль у розробці та фактичній реалізації проекту будівництва (1634-1648). Унікальний бароковий ансамбль єзуїтського колегіуму виявився найбільшою архітектурною спорудою О., посів чільне місце серед усіх єзуїтських осель на західноукраїнських землях. Після декількох пожеж та поступового занепаду споруди єзуїтського колегіуму остаточно розібрані на будівельний матеріал в 1887. У 1-й половині XVII ст. для захисту передмістя Загроддя та, зрештою, і всього міста з північно-західного напрямку створюється ще одна, остання лінія міських фортифікацій у вигляді земляних укріплень бастіонного типу з високими валами від міста та ровом попереду. Загальна протяжність валу досягала 1,3 км. Починався він від північної частини Татарського передмістя біля урвищ лівобережних пагорбів (в районі православного цвинтаря) і, охоплюючи міську забудову, величезною дугою виходив до крутосхилів на передмісті Більмаж. На початку, в кінці, а також у місцях заломів валу було влаштовано п'ять земляних бастіонів, з яких найпотужніший розташовувався поблизу Дубенської брами (не збереглася). Вона була розміщена в товщі самого валу навпроти старої Луцької башти на відстані близько 350 метрів. Окремі фрагменти цього фортифікаційного кордону, що досить швидко втратив свої функції, збереглися до наших часів. У 1654 після смерті *Анни-Алоїзи Ходкевич кн. Острозької* О. переходить у власність кн. Заславських, згодом, у 2-й пол. XVII ст., - Любомирських, пізніше - Сангушків. Внаслідок воєнних подій та політичної нестабільності третьої чв. XVII ст. місто занепадає. З метою його відновлення на польському сеймі 1678 підтверджено його колишні права та привілеї, після чого розпочинається поступове відродження громадського життя та господарства О., збільшується населення. Однак місту так і не вдалося відродити того свого значення, яке воно мало в суспільно-політичному та культурному контексті кінця XVI - перш. пол. XVII ст. У серед. XVIII ст. вже за межами земляного валу, в західній частині міста створюється останній католицький монастир, цього разу ордену капуцинів (див. - *Костел і монастир капуцинів*). Будівництво здійснювалося за проектом італійського архітектора Антоніо Фонтани. Згідно з повністю нереалізованим задумом новий монастир мав би не поступатися єзуїтському колегіуму: передбачався корпус на 120-ть келій та костел з 8-ма вівтарями та 6-ма бічними каплицями. В 1832 *капуцинський монастир* зачинено, а з 1867 його дещо занедбані будівлі використовувалися Кирило-Мефодіївським братством, при цьому костел та дзвінниця після перебудов набули ознак т.зв. "псевдоросійського стилю". У 1766 острозький маєток потрапляє до польського скарбу, а з 1772 переходить кн. Яблоновським, які володіли містом до 1863. Після другого поділу Польщі в 1793 О. стає повітовим містом Ізяславського, а з 1795 - Волинського намісництв. В 1798 тут нараховувалося 54 мурованих та 93 дерев'яних крамниці, 53 мурованих та 714 дерев'яних будинків, 4698 мешканців. У цілому перш. трет. XIX ст. не була сприятливою для господарського розвою міста - спостерігалося навіть скорочення міського населення. В 1835 тут проживало лише 3300 чоловік. З середини XIX ст. населення знову поступово зростає, досягнувши в 1861 - 8926 чоловік. У 1895 тут вже випускали різноманітну продукцію 22-і невеликі фабрики. Населення в 1896 складало майже 12 тис., а в 1910 - біля 20 тис. чоловік. У XIX ст. було розроблено два генеральних плани регулювання міської розбудови, затверджених відповідно в 1846 та 1887 рр. Перший план було складено у зв' язку з розробкою нових планів всіх повітових міст Росії, однак через скрутні економічні обставини він не був реалізований. У 80-і роки XIX ст., коли у місті пожвавилися торгівля та розвиток промисловості, був розроблений новий містобудівельний проект - "План проектированного располо-

жения уездного города Острога", затверджений імператором 19 лист. 1887. Згідно з цим планом зберігався напрямок основних міських вулиць у старій частині міста. Передбачалось, однак, збільшення старих і створення нових кварталів на регулярних засадах. Уздовж Дубенського тракту передбачалося створити широкий бульвар, а в західній частині міста та на Новому місті - великі прямокутні площі. Територіальний розвій міста передбачався при цьому в основному у західному напрямку аж до нових військових казарм, що споруджувалися початково на певній відстані від міста. В результаті реалізації цього плану було прокладено декілька нових вулиць у східній частині старого міста та розпланово декілька прямокутних кварталів у західній. У XX ст. принципових змін в архітектурно-планувальній організації міської території не відбулося, зміни стосувалися головним чином кількісного та якісного складу окремих частин містобудівної композиції. Значна частина унікальних фрагментів історичної забудови втрачена назавжди. Замість того з'явилося декілька одноманітних, невиразних за своєю архітектурою цивільних споруд, побудованих за "типовими" проектами. Тим не менше архітектурна спадщина міста зберігає історичну вартість і з 1981 є складовою частиною Державного історико-культурного заповідника.

Дж.: РДІА (Спб.).- Ф. 1374.- Оп. 1.- Од. зб. 188 б.- Арк. 2-3 зв., 5; - Ф. 1350.- Оп. 312.- Од. зб. 9.- Арк. 27; - Ф. 1287.- Оп. 39.- Од. зб. 151.- Арк. 1-34; - Ф. 1293.- Оп. 166 (Волинська).- Од. зб. 63-75; - Ф. 1287.- Оп. 40.- Од. зб. 2160.- Арк. 1-10; РДВІА (Москва).- Ф. ВУА.- Од. зб. 19558.- Арк. 9; - Од. зб. 18661.- Арк. 15 зв; - Од. зб. 2154 (Волинська).- Ч. 5.- Арк. 69; - Од. зб. 21546.- Арк. 1; - Од. зб. 21551.- Арк. 25-26; ДБР ВР.- Ф. 342.- Од. зб. карт. мат. № 370; - Ф. 608.- Од. зб. 113.- Арк. 12; ЦДІА України (Київ).- Ф. 2072.- Од. зб. 64.- Арк. 2 зв.- 21; Держархів Рівн. обл.- Ф. 545.- Оп. 1.- Од. зб. 512.- Арк. 1.

Періодика: Абліцов В. Дбаймо про духовні мечі (рубрика - Фортеці України: Острозька) // Голос України.- 1995.- 11 берез.

Літ.: Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVIIст.- К., 1930.- С. 131; Батюшков П.Н. Волинь. Исторические судьбы юго-западного края.- Спб., 1888.- С. 60, 62, 63-64, 104-105, 109 та ін. (пояснення до мал.: № 49-53.- С. 89-91); Быков Н. Князья Острожские и Волынь.- Пг., 1915.- С. 31; Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець.- К., 1971; Витте Я. Город Острог.- Почаев, 1913; Видашенко М.В., Ісаєвич Я.Д., Мацюк О.Я. Місцями Івана Федорова на Україні.- Львів, 1982.- С. 53-67; Годованюк Є.М. Надвратные башни городских укреплений Острога и Дубно // Строительство и архитектура.- 1969.- № 5.- С. 33-36; Дем'янчук Г. Над Горинь-рікою.- Львів, 1977.- С. 24-31; Ковальский Н.П Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения.- Днепропетровск, 1975.- Вып. 2.- С. 113-137; Ковальский Н.П. Острог как политико-административный, экономический и культурный центр // ФЧ. 1981.- М., 1985.- С. 49-56; Левицкий О. Анна-Алоиза княжна Острожская // КС.- 1883.- Т. VII.- ноябрь.- С. 344; Логвин Г.М. Замок в Острозі.- К., 1959.- С. 3-5; Максимович М.А. Письма о князьях Острожских // Собр. соч. М.А.Максимовича.- К., 1876.- Т. 1.- С. 164-195; Матеріали I-VI наук-краєз. конф. "Острiг на порозі 900-річчя".- (Острог), 1993-1995; Перлштейн П.- С. 33-48; Перлштейн І.- С. 137-142; Равчук Г.Р. Острог і його околиці.- Львів, 1969; Равчук Г.Р., Ткач І.О. Острог // Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область.- К., 1973.- С. 431-446; Рычков П.А. Дорогами южной Ровенщины.- М., 1989.- С. 74-97; Сендульский А. Город Острог.- Почаев, 1882; Сербін Г.П. Ровенщина туристська.- Львів, 1980.- С. 114-120; Струменський М.И. Из Острожской старины.- Сергиев Посад, 1916; Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквов и приходов Волынской епархии.- Почаев, 1889.- Т. II.- С. 631-678. Теодорович Н.И. Краткое обозрение истории и исторических достопримечательностей средней части Волыни.- Спб., 1890.- С. 17-25; Тучемский М. Город Острог в современном Константину Константиновичу Острожскому состоянии.- Почаев, 1913; Хведась А.О. Острозький державний історико-культурний заповідник.- Львів, 1985; Ярушевич А Ревнитель православия князь Константин Константинович Острожский...- Смоленск, 1896.

Острозька друкарня

друга в Україні за часом виникнення кирилична друкарня. Вона створена в 70-х рр. XVI ст. на кошти та з ініціативи *Василя-Костянтина кн. Острозького* друкарем *Іваном Федоровим (Федоровичем).* Перша дотепер відома книга ОД - *"Буквар" (або "Азбука") в 1578.* Останні точно датовані і атрибутовані. Видання ОД - *"Часослов" - 25.05.1612 і "Місяцеслов" ("Мѣсяцеслов") - 25.05.1612.* Діяльність ОД поділяється на два періоди - федорівський, пов'язаний з діяльністю *І.Федорова* в 1578-1581, і післяфедорівський (з друг. пол. XVI по 1612). За підрахунками акад. *Я.Ісаєвича,* тепер відомо 28 видань ОД за весь час її існування загальним об'ємом 1527 др.арк. (Исаевич Я.Д. Преемники первопечатника.- М., 1981.- С. 19) У першому періоді, крім "*Букваря*", найбільш